

Praktický lékárník – časopis věnovaný praktickým otázkám lékárníckým (1932–1941)

Jan Babica, Václav Rusek, Ladislava Valášková

Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, České farmaceutické muzeum

Praktický lékárník, odborný časopis zaměřený na lékárenskou praxi, vycházel v letech 1932 až 1941. Článek přináší přehled obsahu tohoto periodika, dotýká se jeho postavení mezi ostatními farmaceutickými časopisy, jeho vývoje a vlivu na lékárenství první poloviny 20. století.

Klíčová slova: české farmaceutické časopisy, farmacie 1918–1945, lékárenství, racionalizace.

Praktický lékárník – a journal dedicated to practical issues of pharmacy practice (1932–1941)

Praktický lékárník, a journal focused on pharmacy practice, was issued between 1932 and 1941. The work presents an overview of its content and deals with its position among other pharmaceutical journals, its development and its influence on pharmacy practice in the first half of the 20th century.

Key words: Czech pharmaceutical journals, pharmacy 1918–1945, pharmacy practice, rationalization.

Prakt. lékáren. 2012; 8(2): 94–96

Úvod

Na počátku 30. let 20. století vycházely u nás, pomineme-li časopisy firemní, čtyři české časopisy zaměřené na farmacii, dva stavovské a dva vědecké. Byly to **Věstník Svazu československého lékárnictva** (Věstník) – periodikum organizace sdružující lékárníky-majitele lékáren, **Lékařnické listy** – časopis kondicinujících lékárníků a studentů farmacie, vědecky zaměřený **Časopis československého lékárnictva** (ČČsL) Československé lékárnické společnosti a **Vojenské zdravotnické listy** – vědecký orgán vojenských lékařů, zvěrolékařů a lékárníků. Časopis zabývající se lékárenskou praxí mezi nimi chyběl. Tuto mezeru vyplnila pražská společnost Commerce-Industry, za níž stála Mayerova realitní kancelář, která se rozhodla vydávat a financovat periodikum zaměřené na praktickou farmacii. S tím souhlasil také výbor Československé lékárnické společnosti za podmínky, že redakci povede farmaceut (1). Založení takto zaměřeného periodika uvítaly a ve svých časopisech oznámily i redakce ČČsL a Věstníku (2, 3), zprávu převzaly i Lékařnické listy (4).

Zaměření a náplň časopisu

První číslo nového časopisu **Praktický lékárník**, věnovaného praktickým otázkám lékárníckým, jak uváděl jeho podtitulek, vyšlo v říjnu 1932. Praktický lékárník (obrázek 1) vycházel s měsíční periodicitou po dobu devíti let, výjimku tvořila tři dvojčísla: č. 7–8/1933, 7–8/1939 a poslední vydání č. 10–11/1941. Formát časopisu byl přibližně A4 a rozsah se pohyboval kolem 30 stran, v některých obdobích měla vydání jen 20 nebo 24 stran. Prvním šéfredak-

torem byl RNDr. PhMr. Svatopluk Marek (1/1932 až 6/1933), následovali PhMr. Otto Rydlo (7–8/1933 až 12/1937), RNDr. PhMr. Břetislav Josef Větrovský (1/1938 až 10/1938), RNDr. PhMr. Karel Josef Navrátil (11/1938 až 12/1939) a PhMr. Vilém Janatka (1/1940 až 7/1941). Poslední tři čísla (8, 9, 10–11/1941) uvádějí jako zodpovědnou redaktorku majitelku časopisu Vlastu Mayerovou. Na podzim roku 1941 vydávání Praktického lékárníka skončilo, zřejmě z finančních důvodů (1). Díky chystanému sloučení českých farmaceutických časopisů ztratil Praktický lékárník perspektivu dalšího vývoje. Svědčí pro to ukončení vydávání ještě před koncem roku, náhrada hlavního redaktora – farmaceuta a nižší kvalita papíru u posledních tří čísel. V novém a jediném farmaceutickém periodiku **Lékařnickém věstníku** (vycházel 1942–1945), do kterého byly české farmaceutické časopisy sloučeny, převzala tematiku praktické farmacie částečně rubrika „Z lékařnické praxe“, částečně jeho vědecká příloha (1).

Pozici a poslání Praktického lékárníka zhodnotil v jeho prvním čísle MUDr. Adolf Řibřid, redaktor a administrátor Praktického lékaře. Podle jeho slov byl mezi lékárníky doposud postrádán praktický časopis věnovaný běžným denním otázkám skutečně se vyskytujícím v praxi. Kromě lékárníků (majitelů i zaměstnanců) bude tento nový časopis užitečný také studujícím farmacie, lékařům (zejména majitelům domácích lékařských lékáren) a domácímu chemicko-farmaceutickému průmyslu k jeho seriózní propagaci (5). Jeho slova potvrzuje i skladba přispívajících autorů: kromě farmaceutů to byli lékaři, zubní lékaři, zvěrolékaři, architekti, technici, právníci a zástupci dalších oborů. Z přispěvatelů jmenujme z řad

Obrázek 1. Vzhled titulní strany časopisu Praktický lékárník v roce 1939 (archiv Českého farmaceutického muzea)

lékárníků kromě jednotlivých šéfredaktorů např. RNDr. PhMr. Miloslava Stržínka, lékárníka v Jasově, PhMr. Karla Jandu, autora populárních farmaceutických synonym, PhMr. Adolfa Ženatého, lékárníka ve Velké Bíteši a RNDr. PhMr. Ludvíka Rybáčka, tehdy lékárníka v Praze. Z dalších odborníků MUDr. Adolfa Měšku, primáře nemocnice v Košicích, MUDr. Jana Skálu-Rosenbauma, lékaře v Jirnech, MUDr. Ladislava Riedela, primáře nemocnice v Tuchoměřicích nebo MVDr. Karla Müllera z Bohumínských chemických závodů. Prostudováním obsahů jednotlivých ročníků zjistíme, že spektrum témat, jimiž se Praktický lékárník zabýval, bylo poměrně široké. Zahrnovalo

lékárenství a další odvětví a obory farmacie, ale také medicíny a dalších disciplín potřebných v lékárenské praxi.

Stěžejní rubriky „Články poučné“, „Články vědecké“, „Praktická farmacie“ a „Obchodní farmacie“ (existující po celou dobu vydávání časopisu) a rubrika „Výroba a obchod“ (zařazovaná do roku 1938 včetně) přinášely informace z oblastí magistraliter receptury a galenické farmacie (vycházely sbírky předpisů, např. „Manuale Praktického lékárníka“, „Recepty normaliter používané na Slovensku“, od roku 1935 seriál předpisů zaměřených na určité téma – kosmetické vady, recepty denní potřeby, prostředky proti mouchám a komárům, vody na vlasy apod.), průmyslové farmacie, farmaceutické kontroly, lékopisné problematiky (pojednání o připravovaném československém lékopisu, porovnání u nás stále platných lékopisů rakouského a maďarského, maximální dávky, dávky pro zvířata), ale také informace o technologii, chemii a zkoušení potravin (výroba piva, zkoušení másla), klinických laboratorních zkouškách, organizaci zdravotnictví a zdravotní výchově obyvatelstva (zejména příspěvky dr. Měšky) i hospodářských, provozních a legislativních otázkách lékárenské praxe. Z oblasti oficiálně vyhrazené pouze lékařům byly publikovány články fyziologické i práce o patofyziologii a farmakoterapii některých onemocnění. Častá byla pojednání lékařů o jejich zkušenostech s konkrétním léčivým přípravkem, někdy možná až hraničící s reklamou. Např. MUDr. Vít Horníček, primář nemocnice na Bulovce, ve svém příspěvku o léčbě zánětů cest dýchacích doporučuje přípravky Mukosolvin a Mukovalvin firmy Herites (6). Tyto články z různých oborů medicíny do jisté míry nahrazovaly chybějící vzdělání lékárníků ve farmakologii a dalších lékařských vědách, jež nebylo součástí studia farmacie. Lékárníci si tohoto nedostatku byli vědomi a v rámci diskutované reformy farmaceutického studia volali po nápravě, jak dokládají i slova zřejmě dr. Miloslava Stržíňka: „Velmi důležitou etapou je účinek léčiv. Lékaři nám sice v tomto směru upírají..., ale nemůže na nás nikdo žádat, abychom pracovali se zavázanýma očima. Nechceme vychovávat fušery, ale nikdo nám nemůže upřít požadavek, aby naše vzdělání v oboru léků a léčiv bylo ucelené“ (7). Významným tématem na stránkách listu byla racionalizace v lékárenství, o níž pojednal šéfredaktor dr. Marek již v úvodním článku prvního čísla. Racionalizace, tzn. úsilí o hospodárné využití materiálu, času a energie, se v lékárenství týkala jeho obchodní stránky (pomocí vhodných opatření snížit administrativní práci v lékárně)

i jeho stránky „řemeslné“, s čímž souviselo zejména účelné zařazení všech lékárenských místností (8). O racionalizaci v lékárenství bylo v časopise psáno opakovaně, např. dr. Stržínek ve svém článku „Racionálnější taxování“ navrhuje vypracování přehledných tabulek usnadňujících tuto činnost (9). K racionálnímu vedení skladu mělo sloužit soustavně propagované používání kartotéky zásob. Takovou vlastní kartotéku léčivých specialit redakce časopisu roku 1934 vydala a zájemcům prodávala (10). Také se související modernizací lékáren se čtenáři setkávali pravidelně. Články na toto téma, jejichž autory byli architekti i technici, pojednávaly o moderních způsobech vytápění (Ing. J. Buk), osvětlení (Ing. M. Prokop), o ocelovém nábytku (Ing. B. Ženatý) či o obecných zásadách modernizace lékárenských provozoven (architekti Vít Obrtel, Jiří Michálek, Václav Kubík a František Cubr). Zdůrazňována byla potřeba spolupráce s odborníky – specialisty na danou problematiku. Časopis dokumentoval modernizaci československých lékáren množstvím fotografií exteriérů i interiérů jednotlivých lékáren, případně i delšími pojednáními o nich (11). Přední místo zaujímaly realizace architekta Václava Kubíka, ale objevily se i ukázky práce jiných architektů, např. Kamila Ossendorfa. Další významnou oblastí zájmu, které byl v Praktickém lékárníkově věnován značný prostor, byla obchodní stránka provozu lékáren. Kromě informativních článků a návodů týkajících se daní, pojištění, vedení účetnictví apod. bylo publikováno množství článků, návrhů a rad, jak zvýšit prosperitu lékáren – zejména podporou prodeje volně prodejných léčivých přípravků a doplňkového sortimentu – především pomocí vhodné reklamy, ale i výrobou vlastních kvalitních domácích specialit nebo již zmíněnou modernizací lékáren, která většinou obnášela i vybudování nebo zvětšení výkladních skříní. Sílicí komercializace lékárenství a nutnost zvýšeného zájmu o vlastní propagaci byla způsobena krizí, v níž se československé meziválečné lékárenství nacházelo. Její příčinou byly prohlubující se rozdíly mezi venkovskými a městskými lékárnami, rozmach tovární výroby léčivých přípravků, vyostřující se konkurenční boj s drogeriemi (kromě povoleného prodeje určitých léčiv konkurovaly i nelegálním prodejem léčivých přípravků) a dalšími faktory (špatné vztahy mezi majiteli a zaměstnanci, absence lékárnické komory – organizace sdružující všechny farmaceuty, nevalorizovaná sazba, nereformované studium farmacie) (12). Praktický lékárník přinášel čtenářům náměty, jak zvýšit ruční prodej pomocí promyšleně a vkusně aranžovaných

Obrázek 2. Titulní strana jedné z Lékárnických pohádek vydaných redakcí Praktického lékárníka (archiv Českého farmaceutického muzea)

výloh i vhodným vystavením zboží v oficíně. Zaznívaly také rady, jak propagovat jednotlivé lékárny i lékárnou obecně jako důležitou součást systému veřejného zdravotnictví a lékárnický stav jako celek, mimo jiné správným jednáním se zákazníky, nebo také pomocí filmové reklamy v kinech. K propagaci sloužily i **Lékařnické pohádky**, vydané redakcí Praktického lékárníka v roce 1937 (13) (obrázek 2). Jejich autorem byl dr. Větrovský, ilustrátorem malíř Otto Ušák. Děj všech osmi pohádek byl spojen s lékárnou a lékárníci je rozdávali dětem nebo jejich rodičům (14). Veřejnost tak byla zábavnou formou upozorněna na existenci lékárenské instituce a seznámena s jejím provozem a funkcí ve společnosti. Podle ohlasů čtenářů časopisu měla akce pozitivní dopad, v některých případech vedla k uspořádání školních exkurzí do lékárny (15). I přes deklarované praktické zaměření věnoval Praktický lékárník pozornost také stavovským otázkám. Aktuální dění komentoval v úvodních nebo článcích spadajících do rubriky „Články stavovské a jiné“. Byl také neúnavným zastáncem dobrých vztahů lékárníků s lékaři, zubními lékaři a zvěrolékaři a upozorňoval na nutnost těsné spolupráce odborné i vzájemné podpory při řešení analogických problémů. Obdobu boje lékárníků s drogisty můžeme najít např. ve vztazích mezi zubními lékaři a zubními technikami, kterým byly zákonem č. 171/1934 přiznány kompetence dříve náležející pouze stomatologům (16). Na podzim roku 1937, současně se změnou ve vedení redakce, deklaroval list soulad svých zájmů se zájmy Lékařnického nákupního družstva Respharma (založeno 1931 původně jako

Obrázek 3. Inzerát z Praktického lékárníka propagující signaturu lékárnického družstva Respharma opatřené chráněnou značkou (archiv Českého farmaceutického muzea)

reklamní družstvo) a úmysl sloužit jeho obchodním potřebám (17). Činnost Respharmy v následujících letech časopis na svých stránkách opravdu intenzivně podporoval. Družstvo Respharma bylo vlastněno lékárníky a výhradně do lékáren dodávalo zboží (léčivé přípravky, zdravotnický a obalový materiál) opatřené chráněnou značkou garantující lékárnickou kvalitu (obrázek 3). Cílem Respharmy bylo zvýšení ručního prodeje těch druhů výrobků, které byly k dostání i v drogeriích, použitím speciální značky jistá unifikace sortimentu, zvýšení prestiže lékáren a omezení vlivu velkoobchodů s léčivy (velkodrogerií), které dodávaly zboží také drogistům. K vlastní značce Respharma a jejímu použití se časopis kladně vyjádřil již v roce 1935 (18).

Na stránkách Praktického lékárníka se odrážela i domácí a mezinárodní politická situace. Časopis propagoval dobré vztahy českých lékárníků s německými kolegy, vyzýval např. české lékárníky ke studiu němčiny a naopak, uveřejňoval pochvalné dopisy německých lékárníků o časopise. Ještě v roce 1936 referuje o loajalitě k Československému státu, kterou vyjádřili oslovení němečtí lékárníci (19). Mnoha články zaměřenými na civilní protiletectkou obranu, bojové plyny, úkoly lékárníků za války apod. byla ovšem

pozornost věnována také válečné hrozbě. Po obsazení Sudet v roce 1938 pak v zájmu podpory domácího průmyslu opakovaně vyzýval lékaře a lékárníky k upřednostňování československých léčivých specialit a dalších výrobků před německými. Příchod druhé světové války nutně pozměnil i charakter Praktického lékárníka. Vznikly nové rubriky, např. v ročníku 1940 jedenáctidílná „Němčina pro farmaceuty“; rubrika „Náhradní léčiva“ radila, jak vhodně nahradit léčivé přípravky, jež nebylo možno připravit kvůli nedostatku surovin či jakými tuzemskými drogami nahradit nedostatkové drogy cizozemské. Pozornost byla věnována rovněž v Protektorátu zavedenému Německému lékopisu 6.

Po celou dobu byly v Praktickém lékárníku zařazovány rubriky „Lékařnický život“, „Tribuna našich čtenářů“, „Dotazy a odpovědi“, „Literatura“ a „Feuilleton“. Pouze v prvních dvou ročnících byly přítomny rubriky „Studentská hlídka“, „Vojenská farmacie“ a zájmové rubriky „Fotografická hlídka“ a „Automobilismus“. V té byla uveřejněna zajímavá reportáž PhMr. Jaroslava Doubka o expedici Spexor do severní Afriky a na Blízký východ, jejímž byl účastníkem (20). Pouze do roku 1935 existovala rubrika „Lázeňská zřídla“, ale tematika lázeňství se sporadicky objevovala až do posledního ročníku. Časopis vydal také dvě samostatné odborné přílohy: osmdesátistránkové **Stručné zásady praktické a galenické farmacie** od PhMr. Vincence Bosáka (1932) a **Lékařnickou praxi** PhMr. Karla Jandy (143 stran, 1935). Společným edičním počinem s redakcí **Styku** (časopisu věnovaného společným zájmům lékařů, zvěrolékařů, lékárníků, přírodovědců a příslušnému průmyslu, který vycházel 1934–1936 a jehož hlavním redaktorem byl dr. Měska) byl v roce 1936 **Soudobý lékařský herbář květeny ČSR** MVDr. Karla Navrátila (2. vydání) a **Praktikum laboratorního vyšetřování moče** MUDr. Františka Hromádka.

Závěr

Časopis Praktický lékárník svým zaměřením vhodně rozšířil paletu česky psaných farmaceutických periodik vycházejících ve 30. letech 20. století. Po dobu své devítileté existence přinášel odborné informace využitelné v každodenní lékařské praxi a podporoval přechod patriarchálního lékařství do nové, moderní podoby.

Na jeho podněty, názory a realizace navazoval vývoj lékařství po technické a odborně farmaceutické stránce po roce 1945. Dnes představuje důležitý historický pramen sloužící k poznání vývoje všech farmaceutických věd a odvětví.

Literatura

1. Hanzlíček Z. Ostatní české farmaceutické časopisy. Československá farmacie 1982; 10: 384–392.
2. Anonymus. Ze dne. Časopis československého lékařnictva 1932; 12: 239.
3. Anonymus. Různé zprávy. Věstník Svazu československého lékařnictva 1932; 37: 585.
4. Anonymus. Různé zprávy. Lékařnické listy 1932; 26: 98–199.
5. Řibříd A. Oprávněnost a vývoj časopisu „Praktický lékárník“. Praktický lékárník 1932; 1: 6.
6. Horníček V. O terapii suchých zánětů cest dýchacích, zvláště nosohltanu. Praktický lékárník 1933; 9: 213–214.
7. Anonymus (–ek). Co požadujeme od nové lékařnické učebnice? Praktický lékárník 1938; 1: 8–9.
8. Marek S. Racionalisace v lékařnictví. Praktický lékárník 1932; 1: 1–3.
9. Stržínek M. Racionálnější taxování. Praktický lékárník 1934; 10: 290–292.
10. Anonymus. Více lepší práce za každou cenu! Praktický lékárník 1934; 8: 225.
11. Michálek J. Nová lékárna Ph. Mr. Libora Šilberského ve Velkém Meziříčí na Moravě. Praktický lékárník 1933; 9: 220–225.
12. Valášková L. Farmacie v Českých zemích v letech 1929–1938/9 (Svazek I.). Hradec Králové: Univerzita Karlova. Farmaceutická fakulta. České farmaceutické muzeum, 2008, 254 s. Vedoucí disertační práce: Doc. RNDr. PhMr. Václav Rusek, CSc.
13. Anonymus. Lékařnické pohádky již vyšly! Praktický lékárník 1937; 1: 28.
14. Větrovský B. Lékařnické pohádky. Praktický lékárník 1936; 9: 251.
15. Anonymus (Ph. Mr. D. J., S.). Tak mne tu máš – proč nic neřekneš! Praktický lékárník 1937; 4: 112.
16. Bažant V. Zubní lékař – zubní technici 0:2. Praktický lékárník 1935; 9: 250–251.
17. Anonymus. Radikální změny v Praktickém lékárníku. Praktický lékárník 1938; 11: 261–262.
18. Anonymus. Okolo značky „Respharma“. Praktický lékárník 1935; 12: 366.
19. Anonymus. Všichni za jednoho, jeden za všechny! Praktický lékárník 1936; 5: 121–122.
20. Doubek J. První noc na poušti. Praktický lékárník 1932; 1: 30–31.

Článek přijat redakcí 19. 1. 2012

Článek přijat k publikaci 6. 2. 2012

Mgr. Jan Babica
České farmaceutické muzeum
Středisko FaF UK
Kuks 81, 544 43 Kuks
jan.babica@faf.cuni.cz

